© Magánkiadás, 2010

Paradigmaváltások

Jézus halála után a tanítását követő első jeruzsálemi közösségek vezetői az apostolok és tanítványaik közül kerültek ki, kiemelt szerepe Péternek és Jézus legidősebb bátyjának, Jakabnak volt. A közösségek tagjai a Mózesi törvényt szigorúan betartó megkeresztelkedett zsidók voltak, akik vagyonközösségben éltek és várták Jézus hamarosan bekövetkező második eljövetelét.

> A jeruzsálemi görög patriarchátus könyvtárában őrzik a *Didakhé tón aposztolón* (görög: Az apostolok tanítása) egy közel 1800 éves példányát, amely az első századokban a legelterjedtebb keresztény irat volt. Ebben szó sincs feltámadásról, mert az „őskeresztények" Jézust embernek, a legnagyobb prófétának tartották és törekedtek megvalósítani az általa elképzelt Isten országát.

Ahogyan egyre nőtt a *prozeliták* (volt pogányok) száma és arányuk az új hitre tértek között, egyre nagyobb problémát jelentett, hogy a megkeresztelkedettektől eleinte megkövetelték a Mózesi törvény betartását is. A jeruzsálemi vezetők tanácskozásán azonban a Saulból látomásai révén Paullá lett 13. apostol által képviselt – igaz Jakab által is támogatott – ellenkező felfogás győzött, s ezzel megkezdődött a zsidó gyökereitől fokozatosan elszakadó mai értelemben vett kereszténység kialakulása.[1] Az új hit gyorsan terjedt, miközben a vezető szerepet mindinkább Pál, a helyi közösségek vezetését Jézus kiterjedt rokonsága, a központi irányítást pedig Róma vette át.[2]

> Egyidejűleg megkezdődött a nők csendes kiszorítása a vezetők közül, legfőképpen Mária Magdolna szerepének jelentőségét kellett elhomályosítani,[*] aki végig ott maradt a kereszt tövében, aki jelen volt a temetésnél is, és akinek – mint legkedvesebb tanítványának – elsőként jelent meg a feltámadt Jézus.[3]

Miután 70-ben a rómaiak lerombolták a jeruzsálemi templomot, végképp felbomlottak a zsidó-keresztény gyülekezetek és az 1. század végére fokozatosan elhalványult az addig érvényes *apokaliptikus* paradigma, az „igazi" kimunkálásáért pedig a 2. század folyamán kemény eszmei harcok folytak. Addigra a gazdagodó közösségek vezetésében mind nagyobb szerephez jutottak az episzkoposzok, s kezdett kialakulni a máig fennmaradó hármas tagozódású egyházi hierarchia – püspök (episzkoposz) – áldozópap (presbiter) – szerpap (diakonosz) –, egyszersmind a *teljhatalmú szolgálat.*

> Ebben a században három eszmei irányzat jelentett halálos veszélyt a formálódó keresztségre.
>
> A *Mithras-vallás*t a légiók vitték magukkal a keleti tartományokból. Mithras legendája feltűnően hasonlított Jézuséra: december 25-én szűztől született, mielőtt felment a mennybe utolsó vacsorát tartott, azután feltámadt és Isten fiaként tért vissza a földre. A titkos szertartással beavatott hívők rituális áldozati vacsorákon vettek részt, ahol az elfogyasztott bor és kenyér Mithras áldozati vérét és testét, valamint az általa leölt bikát jelképezte. Noha a titkolódzás mellett a vallás azzal is hátrányban volt a kereszténységgel szemben, hogy csak férfiak lehettek tagjai, a század végén számuk meghaladta a keresztényekét.[4]
>
> *Ízisz vallása* azután terjedt el, hogy Egyiptom római provinciává lett (i.e. 30). Ízisz az ókori egyiptomi istennő Ozirisznak az alvilág királyának és egyben termékenység-istennek felesége volt, akit a *mennyek királynője*nek és a *tenger csillagá*nak neveztek, de *szűz anya*ként is tiszteltek és gyakran ábrázolták karjában a gyermek Hórusszal. Megdöbbentő analógiák a kereszténység Mária-kultuszával! De nem volt a keresztséghez hasonló összekötő erejű beavatási szertartás és a férfiak is gyűlölték Ízisz-hívő asszonyaikat, amiért az ünnepségek során szűzi életet akartak élni. A kultusz erejét bizonyítja, hogy ennek ellenére fennmaradt az 5. század végéig, noha 313 után tiltott vallássá lett és legtöbb szentélyét átalakították Szűz Mária templomává.
>
> A legnagyobb veszélyt mégsem az említett két vallás, hanem a „belső ellenzék", az 1. század végén kibontakozó *gnosztikus kereszténység* jelentette. A Nag Hammadiban fellelt gnosztikus evangéliumok megkérdőjelezik a keresztrefeszítés és a feltámadás tanát – hiszen Isten nem halhat meg –, és a megváltás lényegét abban látják, hogy Isten titokzatos módon lehajol a világhoz, bensőnkbe hatol s ezáltal lélekben egyesülhetünk vele – ez utóbbit akár a mai hittanórákon is hallhattuk volna.. A tanítás hatására jellemző, hogy egyes tételei még János evangéliumában is visszaköszönnek és ebből a felfogásból fakadt számos 4. századi eretnekség is.

A formálódó, de kemény üldözéseket is elszenvedő kereszténység a 3. században számottevő erővé vált, ám ahhoz, hogy felülkerekedjék eszmei ellenfelein, a döntő segítséget a császárságtól kapta. Miután 313-ban Nagy Konstantin a kereszténységet tette államvallássá, meghatározó eszmei vezérfonalként a *kiválasztottság* paradigmája szolgált, s ennek fényében

---

[*] Mária Magdolna szerepéről részletesebben *Az Istenember* fejezetben van szó.

www.interkonyv.hu © dr. Álló Géza

© Magánkiadás, 2010

azonnal megkezdődött a vallási ellenfelek kíméletlen üldözése, egyszersmind a nem kevésbé kíméletlen harc a világi hatalomért. Az ehhez szükséges földbirtokok megszerzésével ténylegesen a 8. század közepén jött létre Pápai Állam és megköttetett az első, ám rövid életű szövetség a pápaság és francia királyság között. Az ettől kezdve egyre elbizakodottabb pápaság felfelé ívelő hatalmát azonban megtörték a botrányos emlékű *sötét század* eseményei.[5]

A harmadik korszak nyitányát VII. Gergely (1073-1085) reformjai jelentették, ezek nyomán alakult ki a diadalmas egyház, amelyet a *két kard* paradigmája vezérelt.

> A pápaság és a világi hatalom – először a Német-Római Császárság, majd a francia királyság – hol felbomló, hol megújuló szövetségét hitelesítő két kard paradigma szerint a vallási hatalom a pápát, a világi hatalom a császárt illeti, de ez utóbbit csak a pápa szentesítheti, aki ily módon a császárok felett áll. A doktrínát a két évszázadot átívelő invesztitúra-háborúkból végül is győztesen kikerülő egyháznak sikerült érvényesítenie, miközben – hatalmi és „hírközlési" eszközeinek birtokában – rátelepedett Európa szellemi életére és az inkvizíciós bíróságok létrehozása (1232) után életével játszott, aki letért az igaz útról.[6]

Az egyháztörténet legfényesebb korszakának a reformáció kibontakozása vetett véget, a világuralmi remények végleg szétfoszlottak. A kátyúból kivezető utat a Trentói (Tridenti) zsinat (1545-63) jelölte ki: 400 évre szólóan újrafogalmazta és dogmákkal bástyázta körül az egész tanrendszert, megalapozva a *világhódító kereszténység* paradigmáját, amelynek hármas jelszava: *Christus vincit, Christus regnat, Christus imperat* – Krisztus győz, Krisztus uralkodik, Krisztus parancsol.[7] A 18. század közepére az Egyház visszavonhatatlanul szembekerült az ész tekintélyét hangsúlyozó felvilágosodott polgári korszellemmel, mert a pápák változatlanul mindenek felett állónak tartották magukat.

> IX. Pius (1846-1878) 1864-ben kiadott *Quanta cura* kezdetű körlevelének *Syllabus* címen elhíresült mellékletében élesen elítélt minden modern tudományos irányzatot. Jóllehet az Egyházon belül visszaállította a pápai főhatalmat s ennek szimbólumaként kicsikarta az I. Vatikáni Zsinatból a pápai tévedhetetlenség dogmáját,[8] a szabadságharcosokat már nem tudta megállítani: 1870. szeptember 20-án elfoglalták Rómát, s ezzel a Pápai állam megszűnt létezni. A pápa félbeszakította a zsinatot és haláláig a Vatikán foglyának tekintette magát.

A 19. század legjelentősebb pápája XIII. Leó (1878–1903) felismerte ugyan, hogy az Egyház fennmaradásához nélkülözhetetlen a munkásság megnyerése, ezért *Rerum novarum* kezdetű körlevelében máig ható érvénnyel újrafogalmazta az Egyház társadalmi tanítását, sőt korszerűsítette a teológiát is, Istentől eredő *erkölcsi hatalma* birtokában mégis a modern társadalmak legfőbb irányítója akart maradni. Ez a stratégiai cél a 20. század közepéig vezérelte a következő három Pius pápa működését is.[9] A világhódító kereszténységet legmarkánsabban XII. Pius (1939-1958) képviselte: uralkodásának vége felé elhidegültek a Vatikán diplomáciai kapcsolatai jószerével minden európai állammal és jelentős tömegek fordultak el az Egyháztól.

A 20. század közepére már a felső klérus haladó gondolkodású körei is elfogadták, hogy a világhódító kereszténység kora lejárt, az Egyháznak – ha továbbra is meg akarja őrizni helyét a világban – gyökeresen át kell szerveznie önmagát és tanítását.

---

1 A hagyomány szerint 49-ben összeült úgynevezett „apostoli zsinat" határozata értelmében – döntően Jakab érvelésére – az új hívőknek csak a bálványimádás, a házasságtörés és a vérfogyasztás tilalmát kellett kötelezően betartaniuk. (Vö. ApCsel.15.5-21)

2 Márk evangéliumából tudjuk (Mk 6.3), hogy Jézusnak négy fiútetvére – Jakab, Józsué, Júdás és Simon –, valamint két lánytestvére – Mária és Salomé – volt, akik és leszármazottaik is házasságban éltek, így a harmadik generációban az akkori felfogás szerinti *közvetlen család* (testvérek, unokatestvérek, unokák, nagynénik nagybácsik, unokaöccsök és -húgok) száznál is több tagot számlálhatott. A nem-hivatalos hagyomány szerint a család tagjai a 2. század végéig játszottak szerepet a keresztény közösségek vezetésében. — A 60-as évek elején Péter apostol, Antiochia akkori *presbitere*, Rómában *járt*, – talán eszmei útmutatás végett, talán féltékenységből, mert Pál is ott volt, ki tudja –, de az ottani közösségnek biztosan nem volt sem alapítója, sem vezetője. (Vö. 1Pét 5.1, 5.13) — A páli elveken működő sokasodó közösségekből alakult ki az 1. század vége felé az öt független és elvben egyenrangú *apostoli patriarchátus:* Jeruzsálem, Antiochia, Alexandria, Efezus és Róma.

3 Vö. Jn 19.25, Lk 23.55, Mk 16.9-11.

4 A Római Birodalom egész területén tártak fel Mithras-templomokat, London központjától egészen Románia hegyvidékéig. Többségüket föld alá építették és mennyezetüket gyakran a Világegyetem szimbólumaival díszítették.

www.interkonyv.hu © dr. Álló Géza

© Magánkiadás, 2010

Minden templomot az istenség egy szobra vagy freskója uralt. Mithras mindig egy bika nyakán kapaszkodva jelenik meg, mintha rodeózna: hátrahúzza a bika nyakát, aztán elvágja a torkát.

5 A 880-970 közé eső éveket a keresztény egyháztörténet „*a rossz pápák”*, a világi inkább „*a pornokrácia*” korának nevezi. A mintegy 90 éves időszakban 27 pápa ült Szent Péter trónján – közülük 12 esett gyilkosság áldozatául. A korszak egyik botrányos eseménye volt a „hullazsinat”, amelynek során VI. István pápa kiásatta elődjének Formosusnak 9 hónapos hulláját, amelyet a 896-os római zsinat elítélt és utólag kiközösített az Egyházból, majd a hullát megcsonkítva a Tiberisbe dobták. Ezt követően 40 éven át a dúsgazdag görög konzul felesége és két lánya válogatta a pápákat szeretői közül. A hölgyek közül kitűnt Marózia, aki III. Sergius pápától született fiát úgy segítette trónra, hogy megölette anyja pápa-szeretőjét és ennek még két utódját is. A diadal azonban nem tartott sokáig, mert a hölgy másik fia pápa-féltestvérét élete végéig börtönbe záratta, s ezt követően 20 éven át ő nevezte ki a pápákat, mígnem ötödiknek saját fiát ültette trónra XII. János néven (955-963). Bár a 18 éves ifjú pápa nem volt teljesen makulátlan, vele mégis új korszak kezdődött, amikor szövetséget kötött I. (Nagy) Ottó német királlyal, s ezzel megszületett az Egyházat védelmező *Német-Római Császárság*. A szövetségnek persze ára is volt: ettől kezdve 100 éven át csak a mindenkori császár jóváhagyásával lehetett a pápákat felszentelni, miután hűségesküt tettek neki.

6 A szövetséges Német-Római Császárság erősebb kezű császárai maguknak követelték a püspökök kinevezési (invesztitúra) jogát, hogy saját híveikkel tölthessék be a hatalmas egyházi uradalmak vezetését, megerősítve ily módon saját hatalmukat. A pápaság ezt persze nem tűrhette és az erősebb kezű pápák – ugyanazon okból, de isteni felhatalmazásukra hivatkozva – háborúkat indítottak az esküszegő császárok ellen. Mindhárom háborút a pápaság nyerte és a harmadik után a francia királysággal kötött szövetséget. — A csúcsot III. Ince (1191-98), a „pápafejedelem” érte el, aki egy röpke évtizedre megvalósította a *Respublica Christiana* álmát: egész Nyugat- és Közép Európa urává vált mind vallási, mind politikai értelemben. Száz évvel később VIII. Bonifác pápa (1294-1303) nevezetes *Unam sanctam* bullájában hirdette ki a máig érvényes dogmát, hogy az egyetlen Egyház minden földi hatalom felett áll és a rajta kívül állók számára nincs üdvösség.

7 Miközben új, harciasan keresztény szerzetesrendek (jezsuiták, piaristák) térítették vissza a híveket, a protestantizmus sem hátrált meg, így Európa vallási köntösbe bújtatott háborúkba sodoródott. A harcokat lezáró westfáliai békekötés azonban súlyos verség volt a pápaság számára: mindenben elismerte a protestáns felekezetek egyenjogúságát a katolikusokkal.

8 A dogmát az I. Vatikáni Zsinat mondta ki, lényege: „a római pápa, amikor tanítószékéből [ex cathedra] nyilatkozik, vagyis… az egész Egyházra kötelező hitbeli vagy erkölcsi tanítást ad, isteni közreműködés révén önmagában rendelkezik a Szent Péternek megígért tévedhetetlenséggel... Ha pedig valaki - Isten ne adja - ellentmondani merészelne ezen tanításunknak, legyen kiátkozva”. (A teljes szöveg DS 3073-3075.) — A Bibliában a tévedhetetlenség szó nem fordul elő.

9 Számos reformintézkedése ellenére X. Pius (1903-1914) ismét élesen szembefordult a haladó tudományos és filozófiai eszmékkel. Az 1. világháború után XI. Pius (1922-1939) konkordátumok – és a Lateráni szerződés – megkötésével remélte érvényesíthetni befolyását az államok felett.

www.interkonyv.hu © dr. Álló Géza